

Agnieszka Wojcieszak-John

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

<https://orcid.org/0000-0003-1739-4037>

a.wojcieszak@amu.edu.pl

Refleksje na temat obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację

Wprowadzenie

Obecnie coraz większą uwagę poświęca się potrzebie wprowadzenia rozwiązań legislacyjnych zmierzających do uproszczenia procedury w sprawach rodzinnych. Wśród proponowanych zmian wskazuje się w szczególności na konieczność uregulowania instytucji tzw. rozvodu pozasądowego czy separacji pozasądowej (Wybrańczyk 2025, s. 3–14; Gromek 2007, s. 112). Jedną z przyczyn formułowania tego rodzaju postulatów jest, jak można mniemać, dążenie do odciążenia (a tym samym również usprawnienia) wymiaru sprawiedliwości (Śliwiński 2026, s. 268; Wybrańczyk 2024, s. 130; Dolniak 2024, s. 59; Zgud 2011, s. 9). Od wielu lat zauważalny jest bowiem problem długotrwałości postępowań sądowych. Na taki stan rzeczy wpływa nie tylko znaczne obciążenie sądów powszechnych sprawami z zakresu prawa rodzinnego, lecz także złożoność sporów powstających na tle ukształtowania wzajemnych

Cytowanie / Cite this article: Wojcieszak-John, A. (2026). Refleksje na temat obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację. *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały / Studies in Law: Research Papers* 2026, artykuł nr 9, <https://doi.org/10.31749/2451-0807-sp-2026-09>

Autor do korespondencji / Corresponding author: Aleksandra Partyk; apartyk@uafm.edu.pl

The AFM Publishing House
of the Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University
Oficina Wydawnicza AFM
Uniwersytetu Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie

Copyright© 2026 by the Author(s)
This is an open access journal. All articles are distributed under the terms
of the Creative Commons Attribution License CC BY-NC-ND 4.0

relacji rodzinnych w sytuacji ustania więzi łączących małżonków.

Niewątpliwie ustanie więzi między małżonkami wywołuje zmiany w ich sferze osobistej i majątkowej. Dodatkowo, w przypadku posiadania wspólnych małoletnich dzieci, konieczne staje się uregulowanie szeregu kwestii związanych z zapewnieniem im dalszego, prawidłowego funkcjonowania w środowisku rodzinnym, zwłaszcza w zakresie wykonywania władzy rodzicielskiej, kontaktów z rodzicami, miejsca zamieszkania oraz alimentacji. Powoduje to, że sprawy rodzinne należą do szczególnej kategorii postępowań, których przedmiotem rozstrzygnięcia jest takie uregulowanie sytuacji stron oraz ich wspólnych małoletnich dzieci, które w możliwie najszerszym stopniu zabezpieczy interesy wszystkich członków rodziny.

Naturalnie pojęcie spraw rodzinnych nie ogranicza się wyłącznie do postępowań rozwodowych. Niemniej jednak to właśnie sprawy o rozwód stanowią najliczniejszą kategorię postępowań rodzinnych i w praktyce stają się przedmiotem licznych sporów między stronami (Gójska 2013, s. 103). Nie należy jednak w żadnej mierze pomijać postępowań o separację, a także postępowań dotyczących sytuacji dzieci, których rodzice żyją w rozłączeniu, mimo że dotychczas nie zawarli związku małżeńskiego. Wspólną cechą tych postępowań jest konieczność uregulowania stosunków rodzinnych w sposób uwzględniający potrzebę ograniczenia konfliktu między podmiotami zainteresowanymi rozstrzygnięciem sądu.

W kontekście powyższych uwag szczególnego znaczenia nabiera mediacja. Mimo że instytucja ta funkcjonuje w polskim postępowaniu cywilnym od ponad dwudziestu lat, to jej zastosowanie w sprawach rodzinnych nadal pozostaje stosunkowo ograniczone. Mając przy tym na uwadze zalety mediacji, celowe wydaje się podjęcie rozważań na temat potrzeby wprowadzenia rozwiązań normatywnych, których rezultatem będzie wzmocnienie znaczenia mediacji w sprawach rodzinnych. Jednym z obecnie wiodących postulatów jest wprowadzenie obowiązku uczestnictwa w mediacji przez strony postępowania (Zienkiewicz 2018, s. 62). Warto zatem poddać refleksji zasadność oraz dopuszczalność uregulowania obligatoryjnej mediacji w sprawach o separację,

uwzględniając zarówno istotę mediacji, jak i jej wpływ na dobro dziecka oraz szeroko pojmowaną ochronę rodziny. Nie sposób przy tym pominąć potrzeby udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy obowiązek uczestnictwa w mediacji mógłby przyczynić się do skuteczniejszego rozwiązywania konfliktów rodzinnych oraz ograniczenia liczby i czasu postępowań, przy jednoczesnym poszanowaniu podstawowych zasad mediacji, w tym zasady dobrowolności. Dlatego celem niniejszego artykułu jest ocena zasadności wprowadzenia obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację. Dla realizacji tak określonego celu posłużono się metodą dogmatycznoprawną, uzupełnioną krytyczną analizą obowiązujących regulacji oraz postulowanych rozwiązań. Przeprowadzone rozważania pozwoliły na sformułowanie postulatów *de lege ferenda* dotyczących zarówno obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację, jak i mediacji poprzedzającej ewentualne wprowadzenie separacji pozasądowej.

Pojęcie i zakres mediacji z perspektywy obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację

W systemie prawa polskiego mediacja postrzegana jest jako jedna z metod polubownego rozwiązywania sporów (Skoczeń, Wierzbicka 2015, s. 198–200; Karaszewska 2020, s. 268; Arkuszewska 2022, s. 209; Kaczmarek 2017, s. 120; Śliwiński 2026, s. 256). W ujęciu dynamicznym stanowi ona

sformalizowaną postać negocjacji prowadzonych przez strony z udziałem osoby trzeciej (mediatora), stosującej techniki mediacyjne i zasadniczo odgraniczana jest od innych alternatywnych metod rozwiązywania sporów, jak negocjacje i arbitraż. W tym rozumieniu rola bezstronnej strony trzeciej sprowadza się jedynie do ułatwienia procesu komunikacji pomiędzy stronami w celu osiągnięcia przez nie same porozumienia. [Natomiast w ujęciu funkcjonalnym]: celem mediacji jest dojście do porozumienia satysfakcjonującego obie strony, czyli do zawarcia ugody (Gajda-Roszczyńska 2012, s. 443).

Słusznie podkreśla się więc, że

mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga – nie narzucając żadnego rozwiązania – w wypracowaniu porozumienia (Sitarz, Bek 2018, s. 107).

W odróżnieniu od postępowania sądowego – mediacja to postępowanie prowadzone z udziałem bezstronnego i neutralnego wobec uczestników mediatora (Całkiewicz 2018, s. 442; Wityńska 2022, s. 127; Ładysz 2014, s. 23). Jego rola sprowadza się do wspierania właściwej komunikacji pomiędzy uczestnikami oraz ułatwienia osiągnięcia porozumienia odpowiadającego ich interesom (Kula 2015, s. 116; Lewicka-Zelent, Parcheta-Kowalik 2014, s. 158; Ładysz 2014, s. 29). Dlatego mediacja nabiera szczególnego znaczenia w sprawach rodzinnych (Przybyła-Basista 2011, s. 255). Jej podstawowym celem jest odbudowanie komunikacji między uczestnikami mediacji, a także wypracowanie zasad dalszego funkcjonowania rodziny w sytuacji rozpadu więzi między małżonkami. Innymi słowy, mediacja stwarza przestrzeń, w której uczestnicy mogą przedstawić własne spostrzeżenia na temat dotychczasowego funkcjonowania środowiska rodzinnego, a także wzajemne oczekiwania i obawy związane z wpływem ustania więzi między nimi na kształt ich relacji oraz relacji z dzieckiem/dziećmi lub innymi członkami rodziny. Z tego też względu mediacja w sprawach rodzinnych koncentruje się nie tyle na analizie przeszłych zachowań uczestników mediacji, ile na poszukiwaniu właściwych, z perspektywy ochrony rodziny, rozwiązań umożliwiających ich prawidłowe funkcjonowanie w przyszłości. Co więcej, mediacja pozwala na wypracowanie rozwiązań, które pochodzą bezpośrednio od osób pozostających w konflikcie. Toteż rozwiązania przyjmowane przez uczestników mediacji nie powinny być narzucane przez mediatora. Dodatkowo mediacja pozwala uniknąć czasochłonnego i kosztochłonnego postępowania sądowego.

Specyfika stosunków rodzinnych powoduje, że konflikt między małżonkami obejmuje szereg wzajemnie powiązanych zagadnień. W tym kontekście istotne jest rozróżnienie pomiędzy przedmiotem postępowania sądowego o separację a zakresem zagadnień, które

mogą stanowić przedmiot mediacji. Przede wszystkim sąd pozostaje właściwy do rozstrzygania o separacji, natomiast przedmiotem mediacji pozostają zagadnienia związane z następstwami zupełnego rozpadu więzi pomiędzy małżonkami. W praktyce przedmiotem mediacji pozostaje określenie zasad dalszego funkcjonowania rodziny w okolicznościach ustania więzi między małżonkami. Co znamienne, konflikt rodzinny ma charakter wielopłaszczyznowy, a to z kolei powoduje, że mediacją mogą być objęte kwestie majątkowe i organizacyjne związane z pełnym ustaniem pożycia między małżonkami, jak chociażby ustalenie zasad dalszego wspólnego korzystania z mieszkania ora ponoszenia kosztów jego utrzymania. Mediacja może stanowić również przestrzeń do ustalenia wysokości świadczenia alimentacyjnego z art. 27 k.r.o.¹

Szczególną uwagę należy poświęcić również sytuacji, w której małżonkowie posiadają wspólne małoletnie dzieci. Przedmiotem mediacji mogą pozostawać bowiem kwestie dotyczące dalszego sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej, w szczególności podejmowanie decyzji dotyczących wychowania, edukacji oraz zdrowia dzieci. Istotne znaczenie ma także ustalenie ich miejsca zamieszkania, zasad kontaktów z każdym z rodziców oraz innymi członkami rodziny (Przybyła-Basista 2002, s. 7). Coraz częściej rodzice decydują się w ramach mediacji na uregulowanie zasad alimentowania na rzecz małoletnich dzieci, zwłaszcza na ustalenie wysokości oraz sposobu zaspokajania ich usprawiedliwionych potrzeb.

Podkreślić przy tym należy, że wpływ na kształt podejmowanych przez rodziców (małżonków) uzgodnień w ramach mediacji ma dobro dziecka (Zajączkowska-Burtowy 2021, s. 142–143, s. 165–174). Dobro dziecka samo przez się nie uzasadnia ograniczenia dobrowolności mediacji. Dobro dziecka stanowi raczej argument za stworzeniem rodzicom (małżonkom) realnej możliwości podjęcia mediacji, w tym próby rozważenia możliwości porozumienia, a decyzja o przyjęciu konkretnego rozwiązania powinna pozostawać w ich gestii.

Ponadto zdarza się, że udział w mediacji powoduje, iż małżonkowie mimo dotychczas istniejącego konfliktu decydują się na

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. z 2026 r., poz. 236 z późn. zm.

utrzymanie małżeństwa i podjęcie wspólnego pożycia. W tym znaczeniu mediacja może z jednej strony doprowadzić do odbudowania wzajemnego zaufania, a z drugiej stworzyć warunki do przywrócenia prawidłowej komunikacji między małżonkami². W rezultacie takiego stanu rzeczy małżonkowie najpewniej zrezygnują z wystąpienia z żądaniem orzeczenia separacji (Sitek 2017, s. 123–125).

Obbligatoryjna mediacja przedsądowa w sprawach o separację – postulaty *de lege ferenda*

Powyższe rozważania należy uzupełnić o analizę zasady dobrowolności (Sitarz, Bek 2018, s. 110–113; Śliwiński 2026; Morek 2008, s. 141; Mucha 2021, s. 46), która stanowi jeden z podstawowych argumentów podnoszonych w dyskusji nad możliwością wprowadzenia obligatoryjnego postępowania mediacyjnego w szeroko pojmowanych sprawach rodzinnych. Zasadniczy problem, który pojawia się na tym tle, sprowadza się do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy nałożenie na małżonków obowiązku uczestnictwa w mediacji pozostaje zgodne z jej dobrowolnym charakterem. Pytanie to ma szczególne znaczenie z perspektywy spraw o separację, w których konflikt między małżonkami obejmuje nie tylko płaszczyznę ich relacji osobistych, ale także odnosi się do ich sytuacji majątkowej oraz relacji z dziećmi i innymi członkami rodziny.

Niewątpliwie dobrowolność uczestnictwa w mediacji należy postrzegać jako przejaw autonomii stron w niej uczestniczących. W przeciwieństwie do postępowania sądowego mediacja opiera się na założeniu, że zarówno uczestnictwo, jak i przebieg mediacji są rezultatem decyzji jej uczestników, którzy zachowują wpływ na sposób jej prowadzenia, w tym na zakres poruszanych, dotąd spornych, kwestii oraz sposób zakończenia postępowania (Ładysz 2014, s. 30). Dobrowolność postrzegać należy zatem szerzej niż tylko przez pryzmat wyrażenia zgody na udział w mediacji (Morek 2008,

² O trwałości małżeństwa w kontekście art. 436 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2026 r., poz. 468 z późn. zm. – zob. zwł. Łączkowska 2014, s. 69.

s. 143–145; Mucha 2021, s. 49). Obejmuje ona również możliwość wyrażenia odmowy kontynuowania mediacji, przedstawienia określonych propozycji rozwiązania spornych zagadnień, a także swobodę w zakresie zawarcia albo niezawarcia ugody czy ustalenia treści porozumienia rodzicielskiego. Innymi słowy, zasada dobrowolności gwarantuje uczestnikom mediacji rzeczywistą możliwość osiągnięcia porozumienia, przy jednoczesnym poszanowaniu ich swobody, a także samodzielności decyzyjnej.

W kontekście postulatu wprowadzenia obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację niezbędne wydaje się wyraźne rozróżnienie pomiędzy obowiązkiem podjęcia mediacji a obowiązkiem osiągnięcia porozumienia. Samo zobowiązanie małżonków do uczestnictwa w spotkaniu z mediatorem nie oznacza bowiem pozbawienia ich autonomii postrzeganej przez pryzmat samodecydowania w zakresie dalszego uczestnictwa w mediacji. Obowiązek taki można bowiem potraktować jako obowiązek o charakterze wyłącznie proceduralnym, którego celem byłoby uczestnictwo małżonków w mediacji przed skierowaniem sprawy do sądu³. Wspomniany obowiązek winien przybrać postać zobowiązania małżonków do uczestnictwa w spotkaniu z mediatorem, podczas którego zostaną oni m.in. zapoznani z zasadami i istotą prowadzenia mediacji, a także z korzyściami oraz konsekwencjami prawnymi związanymi z ewentualnym zawarciem ugody czy porozumienia rodzicielskiego (dalszy udział w mediacji i zawarcie ugody lub porozumienia rodzicielskiego zależne byłyby od woli małżonków). To z kolei w żadnej mierze nie będzie prowadziło do pozbawienia ich autonomii. Przeciwnie – małżonkowie będą mogli skorzystać z mediacji przed wszczęciem postępowania sądowego, zachowując możliwość odmowy dalszego udziału w mediacji na każdym jej etapie (chodzi więc o tzw. przymus do mediacji – Mucha 2021, s. 49).

Ponadto wprowadzenie obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację pozwoli na zwiększenie zakresu rzeczywistej autonomii małżonków, ponieważ zapewnia im dostęp do wszechstronnej informacji koniecznej do dokonania wyboru między postępowaniem mediacyjnym a postępowaniem sądowym.

³ W ten sposób mediacja stanowiłaby etap poprzedzający postępowanie sądowe.

Argument ten nabiera szczególnego znaczenia w sprawach o separację. Separacja nie prowadzi bowiem do ustania małżeństwa, lecz do prawnego uregulowania sytuacji, w której między małżonkami nastąpił zupełny rozpad pożycia. W praktyce między małżonkami, których nadal łączy węzeł małżeński, zachodzi potrzeba uregulowania ich sytuacji prawnej, w tym relacji między nimi oraz relacji z dzieckiem (dziećmi). Wprowadzenie obowiązkowej mediacji mogłoby więc stworzyć przestrzeń do uregulowania tychże kwestii bez potrzeby uzyskania rozstrzygnięcia przez sąd.

Wydaje się także, że obligatoryjność mediacji w sprawach o separację może paradoksalnie zwiększyć jej skuteczność. Małżonkowie, którzy decydują się na separację, najczęściej pozostają w konflikcie i nie są wobec tego skłonni do podjęcia rozmów, ponieważ każda próba kontaktu wiąże się dla nich z ryzykiem dalszej eskalacji konfliktu. Wydaje się jednak, że obowiązkowe spotkanie z mediatorem mogłoby stworzyć przestrzeń do podjęcia rozmowy. Oczywiście obligatoryjna mediacja przedsądowa w sprawach o separację nie może mieć charakteru bezwzględnego. Zasadniczo obowiązek mediacyjny powinien być powiązany z odpowiednio szerokim katalogiem okoliczności uzasadniających odstępianie od mediacji. Nie można bowiem wykluczyć sytuacji, w których udział w mediacji mógłby naruszać bezpieczeństwo któregoś z uczestników, a to z uwagi na dotychczasowe zachowania jednego z małżonków wobec drugiego oraz sytuacji, w której miejsce pobytu jednego z małżonków nie jest znane bądź z innych ważnych przyczyn udział w mediacji byłby oczywiście bezcelowy.

Poza tym należy także dostrzec ryzyko związane z nadmiernym formalizmem obowiązku mediacyjnego. Powiązanie dalszego udziału w mediacji z negatywnymi konsekwencjami procesowymi może spowodować, że mediacja będzie traktowana jako kolejny, a na dodatek konieczny, „etap” postępowania – w którego rezultacie małżonkowie będą uczestniczyć w mediacji bez rzeczywistej woli rozwiązania sytuacji konfliktowej między nimi. Dlatego ewentualne wprowadzenie obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację powinno opierać się na postulatcie obowiązkowej próby, ale dobrowolnego rezultatu. Innymi słowy, obowiązek mediacji powinien ograniczać się do stworzenia

małżonkom realnej możliwości podjęcia mediacji, aczkolwiek nie powinni oni być zobowiązani do prowadzenia mediacji wbrew swojej woli ani tym bardziej zawarcia ugody albo porozumienia rodzicielskiego. Takie rozwiązanie pozwalałoby z jednej strony zachować istotę mediacji, a z drugiej ograniczyć liczbę sporów sądowych w sprawach o separację.

W kontekście powyższych uwag można więc skonstatować, że zasada dobrowolności nie powinna być postrzegana jako argument wykluczający możliwość obligatoryjnej mediacji w sprawach o separację. Wydaje się, że stanowi ona swoistą granicę, w ramach której projektodawca mógłby uregulować obowiązek mediacyjny. Granicą tą powinno być zachowanie swobody uczestników mediacji w zakresie jej kontynuowania oraz zawarcia ugody czy porozumienia rodzicielskiego. Tak rozumiana konstrukcja pozwalałaby pogodzić potrzebę zwiększenia znaczenia mediacji w sprawach rodzinnych z koniecznością zachowania jej podstawowych gwarancji. Pożądane jest zatem podjęcie dyskusji na temat przyjęcia takiego modelu obligatoryjności mediacji, który obejmowałby zarówno sprawy wszczynane na żądanie jednego z małżonków, jak i na ich zgodny wniosek. Nie wydaje się zasadne ograniczenie obligatoryjnej mediacji wyłącznie do sytuacji, w których małżonkowie posiadają wspólne małoletnie dzieci.

Analiza obligatoryjnej mediacji w sprawach o separację wymaga uwzględnienia również doświadczeń innych państw (Korsakoviene et al. 2023; Andrews 2017; Hanks 2012). Oczywiście w państwach członkowskich Unii Europejskiej występują zróżnicowane modele obligatoryjnej mediacji w sprawach rodzinnych, co przemawia przeciwko przyjmowaniu, że istnieje jeden uniwersalny sposób jej uregulowania (Korsakoviene et al. 2023). Co więcej, analiza prawnoporównawcza pozwala dostrzec, że obligatoryjność mediacji może przybierać postać obowiązku poinformowania stron o możliwości skorzystania z mediacji przez konieczność uczestniczenia w spotkaniu mediacyjnym, aż po obowiązek podjęcia próby osiągnięcia porozumienia przed wszczęciem postępowania sądowego (Korsakoviene et al. 2023; Brožová, Zouhar 2022).

Oczywiście ustanowienie obowiązku uczestnictwa w mediacji nie zawsze gwarantuje rozwiązanie istniejącego konfliktu, na co

w swoim opracowaniu wskazali O. Tjersland et al. Autorzy, opierając się na wynikach przeprowadzonych badań empirycznych, zwrócili uwagę na ograniczoną skuteczność mediacji w odniesieniu do eskalującego konfliktu, wskazując na trudność w zrealizowaniu za pomocą tych samych procedur wielu odmiennych celów mediacji. Doświadczenia te wskazują zatem na potrzebę dostosowania sposobu prowadzenia mediacji przez mediatora do charakteru konfliktu (Tjersland et al. 2015).

Wydaje się, że z perspektywy polskiego porządku prawnego istotne jest zatem nie samo ustanowienie obowiązku mediacyjnego, lecz określenie warunków, w których może on realizować swoje cele. Oczywiście, jak wspomniano, skuteczność mediacji nie jest jednakowa, a wpływ na ten stan rzeczy ma najczęściej źródło konfliktu istniejącego między uczestnikami mediacji. Dlatego wprowadzenie obowiązku mediacyjnego powinno być powiązane z odpowiednią oceną sprawy przez mediatora oraz możliwością odstąpienia od mediacji, jeżeli jej prowadzenie mogłoby być bezcelowe lub zagrażać bezpieczeństwu uczestników czy prowadzić do pogłębienia istniejącej nierównowagi. W tym kontekście konieczne zdaje się wprowadzenie przepisu art. 436¹ k.p.c., z którego wynikałoby, że

§ 1. W sprawie o orzeczenie separacji udział w mediacji poprzedza wytoczenie powództwa z zastrzeżeniem wyjątków określonych w ustawie. § 2. Obowiązek, o którym mowa w § 1, obejmuje udział każdego z małżonków w co najmniej jednym spotkaniu z mediatorem. § 3. Jeżeli którykolwiek z małżonków odmówi udziału w spotkaniu z mediatorem pomimo prawidłowego wezwania, mediator odnotowuje ten fakt w zaświadczeniu. § 4. Do pozwu albo wniosku o orzeczenie separacji strony dołączają zaświadczenie, o którym mowa w § 3, albo zaświadczenie wydane przez mediatora o zwolnieniu od obowiązku udziału w mediacji. § 5. Jeżeli strony nie dołączą zaświadczenia, o którym mowa w § 3, przewodniczący wezwie strony do jego złożenia w terminie tygodniowym. § 6. Bezskuteczny upływ terminu, o którym mowa w § 5, powoduje zwrot pozwu albo wniosku.

Z kolei w art. 436² k.p.c. wyraźnie zaznaczone zostałoby, że „Mediator nie dokonuje oceny zasadności żądania orzeczenia separacji ani nie rozstrzyga o winie małżonków za rozkład pożycia”.

Ponadto, *de lege ferenda*, należałoby w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁴ wprowadzić zasadę, zgodnie z którą koszty obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację nie obciążają małżonków, lecz Skarb Państwa, ponieważ obligatoryjność postępowania mediacyjnego w sprawach o separację wynikałaby bezpośrednio z ustawy, a nie z decyzji stron.

Inaczej jednak kwestię obligatoryjnej mediacji należałoby uregulować w odniesieniu do separacji pozasądowej, czyli separacji przed kierownikiem USC. Separacja pozasądowa miałaby stanowić alternatywę wobec postępowania sądowego, choć wywoływałaby skutki prawne analogiczne do skutków separacji orzeczonej przez sąd. Proponowane rozwiązanie oparte na złożeniu zgodnych oświadczeń woli przez małżonków w przedmiocie zupełnego rozkładu pożycia między nimi przed kierownikiem USC winno być poprzedzone obligatoryjną mediacją przedseparacyjną. Jej celem byłaby próba pojednania małżonków i podjęcia przez nich wspólnego pożycia. Na mediatorze ciążyłby ustawowy obowiązek poinformowania małżonków o skutkach prawnych separacji ustanawianej przez kierownika USC.

Ponadto udział małżonków w obligatoryjnej mediacji przedseparacyjnej winien trwać co najmniej trzy miesiące⁵, o ile dalsze prowadzenie mediacji nie byłoby oczywiście bezcelowe albo sprzeczne z dobrem małżonków. Ustawowo wskazany okres mediacji umożliwiłby małżonkom nie tylko podjęcie próby reaktywowania łączących ich więzi, ale przede wszystkim zapewniłby im odpowiedni czas do podjęcia decyzji co do dalszego funkcjonowania małżeństwa. W przeciwieństwie do separacji orzekanej przez sąd postulowana separacja przed kierownikiem USC byłaby wynikiem zgodnych oświadczeń małżonków. Dlatego niezbędne wydaje się

⁴ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1228 z późn. zm.

⁵ Wydaje się, że zbyt krótki okres mógłby nie stwarzać odpowiednich warunków do rozpoznania rzeczywistych źródeł konfliktu i rozważenia możliwych sposobów jego rozwiązania. Z kolei określenie zbyt długiego czasu mogłoby prowadzić do nieuzasadnionego przedłużania stanu niepewności i utrudniać uregulowanie sytuacji osobistej oraz majątkowej małżonków.

stworzenie małżonkom przestrzeni do rozważenia możliwości odbudowania wspólnego pożycia. Natomiast wprowadzenie minimalnego okresu trwania mediacji przedseparacyjnej pozwoliłoby ograniczyć pochopne podejmowanie decyzji przez małżonków. Innymi słowy, obligatoryjna mediacja przedseparacyjna umożliwiłaby z jednej strony ochronę trwałości małżeństwa, a z drugiej zapewniłaby odpowiednie warunki do podjęcia decyzji o ustanowieniu separacji przez kierownika USC. W ten sposób mediacja przedseparacyjna byłaby formalnym warunkiem skorzystania z separacji pozasądowej, a nadto pozostawałaby w zgodzie z ustawowymi gwarancjami przewidzianymi dla ochrony rodziny w sytuacji zaistnienia rozpadu więzi między małżonkami.

Podsumowanie

Postulat wprowadzenia obligatoryjnej mediacji w sprawach o separację wpisuje się w szerszą dyskusję na temat potrzeby poszukiwania alternatywnych wobec postępowania sądowego sposobów rozstrzygania spraw rodzinnych. Specyfika stosunków rodzinnych powoduje bowiem, że rozstrzygnięcie sądowe nie zawsze prowadzi do rzeczywistego zakończenia istniejącego sporu, zwłaszcza gdy małżonkowie posiadają wspólne małoletnie dzieci.

Dlatego za właściwy model obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację należy uznać ten, w którym ustawowy obowiązek uczestnictwa w mediacji obejmowałby przynajmniej jedno spotkanie z mediatorem. Dalsze uczestnictwo w mediacji powinno natomiast pozostawać dobrowolne, podobnie zresztą jak zawarcie ugody czy porozumienia rodzicielskiego. Proponowane rozwiązanie w żadnej mierze nie wpłynie na konstytucyjne prawo do sądu, skoro małżonkowie będą mogli, o ile nie dojdą do porozumienia, skierować następnie sprawę do postępowania sądowego (Mucha 2021, s. 52). Należy przy tym podkreślić, że obowiązek uczestnictwa w jednym spotkaniu z mediatorem nie oznacza rezygnacji z dochodzenia swoich praw przed sądem. Jego celem byłoby jedynie umożliwienie małżonkom ustalenia, czy w ich sytuacji mediacja może przynieść oczekiwane rezultaty. Oczywiście, nie

zawsze obowiązek uczestnictwa w mediacji jawi się jako celowy. Można bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której obowiązkowe uczestnictwo w mediacji mogłoby prowadzić do wtórnej wiktymizacji, zwłaszcza gdy między małżonkami występowały znamiona przemocy domowej. Dlatego w sytuacjach uzasadnionych okolicznościami należałoby dopuścić odstępnie od obowiązku uczestnictwa w mediacji, gwarantując przy tym małżonkom ochronę ich praw, w szczególności przysługujące im prawo do sądu.

Odmienne natomiast należałoby ukształtować obowiązkowe uczestnictwo w mediacji poprzedzającej separację pozasądową. Wydaje się, że obligatoryjna mediacja przedseparacyjna mogłaby stanowić dodatkową gwarancję świadomego podejmowania decyzji przez małżonków w zakresie pełnego rozkładu pożycia między nimi. Poza tym obligatoryjna mediacja przedseparacyjna pozwoliłaby małżonkom na podjęcie choćby próby ponownego wspólnego pożycia.

Niewątpliwie obligatoryjna mediacja przedsądowa w sprawach o separację, jak również obligatoryjna mediacja poprzedzająca separację pozasądową, wpisują się w gwarancje dotyczące ochrony rodziny, w tym relacji rodzinnych w sytuacji rozpadu więzi między małżonkami. Jednocześnie postulowane rozwiązania służą zwiększeniu znaczenia mediacji w sprawach rodzinnych. Obecnie ustawodawca zasadą czyni potrzebę skierowania małżonków do mediacji przez sąd, o ile istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa. Oczywiście przepisy przewidują także mediację pozasądową opartą na zgodnym stanowisku małżonków co do jej podjęcia (bez udziału sądu). Niemniej konieczne wydaje się wprowadzenie rozwiązania pośredniego, w którym to na małżonków nałożony zostanie ustawowy obowiązek uczestnictwa w przynajmniej jednym spotkaniu z mediatorem przed wszczęciem postępowania sądowego w sprawie o separację, ewentualnie – na wypadek wprowadzenia tzw. separacji pozasądowej – przed złożeniem zgodnych oświadczeń w przedmiocie pełnego rozkładu pożycia przez małżonków przed kierownikiem USC wezmą oni udział w mediacji trwającej co najmniej trzy miesiące.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 236 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2026 r., poz. 468 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1228 z późn. zm.

Literatura

- Andrews N. (2017). Mediation: International Experience and Global Trends. *Journal of International and Comparative Law*, 4(2), s. 217–252.
- Arkuszewska A. (2022). Pozasądowe metody rozwiązywania sporów – mediacja i arbitraż w modelu kodeksu postępowania cywilnego. *Gdańskie Studia Prawnicze*, 57(5), s. 207–224, <https://doi.org/10.26881/gsp.2022.s.08>.
- Brožová D., Zouhar J. (2022). The effect of court-mandated mediation on the length of court proceedings in the Czech Republic. *European Journal of Law and Economics*, 53(3), s. 485–508, <https://doi.org/10.1007/s10657-022-09729-6>.
- Całkiewicz D. (2018). Mediacja w postępowaniu administracyjnym ogólnym. *Studia Prawnoustrojowe*, 42, s. 437–446.
- Dolniak P. (2024). Dobrowolny charakter mediacji w sprawach cywilnych – rozważania w przedmiocie nieskuteczności polskich regulacji na tle rozwiązań włoskich i greckich. *Przegląd Sądowy*, 1, s. 58–74.
- Gajda-Roszczyńska K. (2012). Mediacja obligatoryjna. *Polski Proces Cywilny*, 3, s. 437–472.
- Gójska A. (2013). Mediacja w postępowaniu cywilnym w Polsce w statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości. *Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja*, 22, s. 99–128.
- Gromek K. (2007). Winni, czy niewinni, czyli kilka uwag o sądowym badaniu winy stron w procesie rozwodowym. *Monitor Prawniczy*, 15(2), s. 108–112.
- Hanks M. (2012). Perspectives on mandatory mediation. *University of New South Wales Law Journal*, 35(3), s. 929–952.
- Kaczmarek D. (2017). Mediacja w sprawach administracyjnych, sądowoadministracyjnych i cywilnych – zakres i zasady (analiza porównawcza). *Studia Administracyjne*, 9, s. 119–136, <https://doi.org/10.18276/sa.2017.9-08>.

- Karaszevska H. (2020). Mediacja jako pozasądowa metoda rozwiązywania sporu – perspektywa historyczna i współczesna. *Polska Myśl Pedagogiczna*, 6, s. 267–284, <https://doi.org/10.4467/24504564PMP.20.015.12250>.
- Korsakoviene I., Branimirova Radanova J., Tvaronavičienė A. (2023). Mandatory Mediation in Family Disputes – An Emerging Trend in the European Union? *Review of European and Comparative Law*, 53(2), s. 67–99, <https://doi.org/10.31743/recl.15707>.
- Kula L. (2015). Mediacja jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym. *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały*, 16(1), s. 113–136.
- Lewicka-Zelent A., Parcheta-Kowalik M. (2014). Mediacja sądowa w opinii nieletnich przejawiających i doświadczających przemocy. *Resocjalizacja Polska*, 8, s. 157–172.
- Ładysz I. (2014). Znaczenie mediacji jako alternatywnej metody rozwiązywania sporów w Polsce w latach 2006–2012. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, 8(2), s. 22–35, <https://doi.org/10.34862/rbm.2014.2.3>.
- Łączkowska M. (2014). Zasada trwałości małżeństwa w polskim prawie rodzinnym – aspekty materialne i procesowe. *Studia Prawnoustrojowe*, 24, s. 61–81.
- Morek R. (2008). Dobrowolność mediacji i jej ograniczenia (prawo i praktyka). *Studia Iuridica*, 49, s. 141–157.
- Mucha J. (2021). Kilka uwag na tle koncepcji wprowadzenia mediacji obligatoryjnych w sprawach wynikających z indywidualnych stosunków pracy (na podstawie projektu ustawy z dnia 14 grudnia 2020 roku). *Dyskurs Prawniczy i Administracyjny*, 1, s. 39–64, <https://doi.org/10.34768/dpia.2021.1.98>.
- Przybyła-Basista H. (2002). Proces mediacji rodzinnych – od teorii do praktyki. *Mediator*, 21, s. 5–23.
- Przybyła-Basista H. (2011). Akceptacja mediacji jako formy rozwiązywania konfliktów rodzinnych. *Chowanna*, 37(2), s. 251–278, <https://doi.org/10.31261/CHOWANNA.2011.37.09>.
- Sitarz O., Bek D. (2018). Zasadność zakazu obowiązkowej mediacji w sprawach przemocy domowej. Krytyczna analiza przepisu art. 48 ust. 1 tzw. konwencji stambulskiej. *Studia Prawnicze*, 1, s. 105–129, <https://doi.org/10.37232/sp.2018.1.5>.
- Sitek B. (2017). Mediacja szansą na ocalenie małżeństwa? Studium prawa rzymskiego, kanonicznego i cywilnego. *Journal of Modern Science*, 32(1), s. 113–131.
- Skoczek J., Wierzbicka R. (2015). Mediacja w postępowaniach sądowych. *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 20(3), s. 198–216.

- Śliwiński P. (2026). Pojęcie mediacji obligatoryjnej a zasada dobrowolności mediacji. *Roczniki Administracji i Prawa*, 26(1), s. 255–275, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0055.7176>.
- Tjersland O., Gulbrandsen W., Haavind H. (2015). Mandatory Mediation outside the Court: A Process and Effect Study. *Conflict Resolution Quarterly*, 33(1), s. 19–34, <https://doi.org/10.1002/crq.21129>.
- Wityńska P. (2022). Mediacja w sprawach gospodarczych jako narzędzie wspomagające prowadzenie działalności gospodarczej. *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze*, 16, s. 127–136, <https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2022.219>.
- Wybrańczyk D. (2024). Autonomia woli małżonków w kontekście propozycji wprowadzenia możliwości rozwiązania małżeństwa przed notariuszem. *Rejent*, 403(11), s. 130–150.
- Wybrańczyk D. (2025). „Czas do namysłu” w kontekście propozycji wprowadzenia rozwodu pozasądowego. *Studia Prawa Prywatnego*, 3, s. 3–14, <https://doi.org/10.32027/SPP.25.3.1>.
- Zajączkowska-Burtowy J. (2021). Dobro dziecka jako wartość podlegająca szczególnej ochronie w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem. W: J. Mucha (red.). *Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów*. Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 141–174.
- Zgud Z. (2011). Mediacja sądowa – z dużej chmury mały deszcz. *Krajowa Rada Sądownictwa*, 12(3), s. 9–13.
- Zienkiewicz A. (2018). Mediacja obligatoryjna – uwagi na tle ustalania pre dyspozycji mediacyjnej sporu oraz obaw stron przed stosowaniem mediacji. *Studia Iuridica Lublinensia*, 27(3), s. 61–71.

Abstrakt

Refleksje na temat obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację

W niniejszym artykule podjęto rozważania na temat wprowadzenia obligatoryjnej mediacji przedsądowej w sprawach o separację, a także mediacji poprzedzającej ewentualną, postulowaną przez przedstawicieli nauki prawa, separację pozasądową. Niewątpliwie mediacja sprzyja wypracowaniu przez małżonków wspólnie akceptowalnych rozwiązań dotyczących zarówno ich wzajemnych relacji, jak i sytuacji wspólnych małoletnich dzieci, w szczególności w zakresie wykonywania władzy

rodzicielskiej, kontaktów, miejsca zamieszkania oraz alimentacji. Dlatego analizie poddano kwestię pogodzenia obligatoryjnego uczestnictwa w mediacji z zasadą dobrowolności mediacji. Zaproponowano, aby obowiązek małżonków ograniczał się do udziału w co najmniej jednym spotkaniu z mediatorem, zaś dalsze uczestnictwo w mediacji oraz zawarcie ugody bądź porozumienia rodzicielskiego pozostawały dobrowolne. Rozważano również potrzebę wprowadzenia wyjątków od obowiązku mediacyjnego. Odmiennie zaś oceniono mediację poprzedzającą separację pozasądową, która miałaby stworzyć małżonkom możliwość podjęcia próby odbudowania łączących ich więzi, a nadto stanowić gwarancję uświadomionego podjęcia decyzji o separacji. Całość rozważań zwieńczono postulatami *de lege ferenda*.

Słowa kluczowe: separacja, mediacja, zasada dobrowolności mediacji, mediacja obowiązkowa

Abstract

Reflections on mandatory pre-trial mediation in separation cases

This article discusses the introduction of mandatory pre-trial mediation in separation cases, as well as mediation preceding a potential extrajudicial separation, as advocated by legal scholars. Mediation undoubtedly facilitates the development of mutually acceptable solutions by spouses concerning both their mutual relationship and the situation of their shared minor children, particularly regarding the exercise of parental authority, contact, residence, and alimony. Therefore, the issue of reconciling mandatory participation in mediation with the principle of voluntary mediation was analyzed. It was proposed that the spouses' obligation should be limited to attending at least one meeting with a mediator, while further participation in mediation and concluding a settlement or parenting agreement should remain voluntary. The need for exceptions to the mediation obligation was also considered. Mediation preceding extrajudicial separation, however, was assessed differently, as it would provide spouses with the opportunity to attempt to rebuild their bonds and, moreover, ensure an informed decision to separate. The entire discussion was concluded with *de lege ferenda* postulates.

Key words: separation, mediation, the principle of voluntary mediation, compulsory mediation

Oświadczenia

Wkład autorów / Author Contributions

Nie dotyczy / not applicable

Informacja o ewentualnych materiałach dodatkowych / Supplementary Materials

Nie dotyczy / not applicable

Informacja o finansowaniu / Funding

Autorka nie korzystała z zewnętrznego finansowania realizacji badań / The Author received no external funding for the conduction of the research

Oświadczenie o dostępności danych / Data Availability Statement

Wszystkie akty prawne, orzecznictwo i źródła doktrynalne analizowane w tym badaniu są ogólnodostępne za pośrednictwem oficjalnych baz danych / All legal acts, jurisprudence, and doctrinal sources analyzed in this study are publicly available via official databases

Deklaracja dotycząca wykorzystania generatywnej sztucznej inteligencji / Declaration of Generative AI Use

Przy pisaniu, redagowaniu, kwerendzie tego artykułu nie wykorzystano generatywnej sztucznej inteligencji ani technologii wspomaganych przez AI / The author declare that no generative artificial intelligence or AI-assisted technologies were used in the preparation of this manuscript

Konflikt interesów / Conflict of Interest

Autorka oświadcza, że nie występują żadne konflikty interesów związane z publikacją tego artykułu / The Author declares that there are no conflicts of interest related to the publication of this article

Podziękowania / Acknowledgments

Nie dotyczy / not applicable